

Carl Olof Cronstedt.

W. ODELBERG, Viceamiral
Carl Olof Cronstedt. Lev-
nadsteckning och tidsskild-
ring. Ak. avh. Södertälje
1954. XI + 582 s. + karta.

Den 10 april 1954 ventilerades på Stockholms Högskola en avhandling om viceamiral Carl Olof Cronstedt. En biografisk skildring av Cronstedts liv har hittills saknats. Det har ej ansetts nödvändigt att genomforska Cronstedts ungdom, karriär, verksamhet och personliga utveckling i sin helhet för att på denna väg söka komma till klarhet om det avgörande skedet i hans liv, Sveaborgs kapitulation. Denna möjlighet har fil. dr *Wilhelm Odelberg* velat pröva med sin avhandling.

Författaren har ej sparat sig någon möda med att söka spåra och klarlägga minsta detalj i Cronstedts liv, belysa den miljö han verkade i och analysera hans personlighet. Källförteckningen är omfattande. De i detta sammanhang så betydelsefulla ryska arkiven har förf. till viss grad kunnat utnyttja genom general Otto Furuhjelms och professor U. L. Lehtons på Riksarkivet i Helsingfors förvarade, av den finländska forskningen flitigt använda avskrifter ur ryska arkiv. Det mesta och viktigaste av det av förf. begagnade såväl otryckta som tryckta materialet har emellertid redan utnyttjats av den tidigare forskningen, bl. a. av Generalstabens krigshistoriska avdelning för verket om Sveriges krig 1808—1809 och av J. R. Danielson-Kalmari i hans arbete om Finska kriget och Finlands krigare, och förf. har icke haft lätt att utvinna nya aspekter på detta sedan gammalt synnerligen grundligt belysta ämne. Avhandlingen är uppdelad på tre huvudavsnitt: *Karriärofficeren* (kap. I—V), *Sjöministern* (kap. VI—X) och *Kommandanten på Sveaborg* (kap. XI—XV).

Vad är då resultatet av författarens ansträngningar? Tyvärr måste det konstateras, att avhandlingen utgör en besvikelse på de punkter, där man väntat sig mest. Ofta försvinner Cronstedt helt ur vissa partier, medan personer, händelser och institutioner i hans omgivning skildras med en bredd, som gör att avhandlingen sväller ut till enorma proportioner utan att bringa så mycket nytt. Att skydda sig bakom den diffusa underrubriken »tidsskildring» går

ej, ty någon tidsskildring utgör avhandlingen icke. Oftast kunde förf. här ha nöjt sig med att hänvisa till tidigare gjorda specialstudier. Å andra sidan överbetonas Cronstedts roll i vissa sammanhang. Avhandlingen har överhuvudtaget en starkt deskriptiv prägel och antar ibland formen av rent compilationsarbete. Källhänvisningarna äro långtifrån alltid pålitliga. Citaten äro oftast bristfälliga eller direkt felaktiga. Ibland har förf. helt enkelt ej kunnat läsa källan rätt, utan kommer till vilseledande slutsatser. Uppgiften s. 366 om Suchtelen som överste Hastfers uppdragsgivare i stämplingarna mot konungen år 1788 är sålunda fantastisk och bygger på felöversättning av källan, *Ryskt biografiskt lexikon* 26, s. 211. Däri finnas inga uppgifter om att Suchtelen skulle ha deltagit som befälhavande ingenjörsofficer i Fredrikshamnsområdet i krigsoperationerna 1788, särats av en kula och kort därpå utövat inflytande på »den förrädiske svenske generalen» (!) under förhandlingarna utanför Nyslott samma år. Även andra, av förf. icke använda ryska källor tåga om detta. I rapporterna till kejsarinnan från olika håll 1788 omtalas varje sårad rysk officer, men Suchtelens namn återfinnes icke bland dem. Underhandlingarna med Hastfer sköttes av helt andra personer (v. Günzel, Pistolekors, Sprengtporten, Sisajeff, Schultz). I själva verket tjänstgjorde Suchtelen enligt ovannämnda av förf. använda ryska lexikon som chef för ingenjörsstaben (i Petersburg) i början av kriget 1788, en uppgift som bestyrkes av Chrapovitskij. Först följande år deltog Suchtelen i kampanjen vid Viborg, Fredrikshamn och Skogby.

Förf. börjar med en översikt av Cronstedts släkt och ungdom samt första tjänstgöring. Denna redogörelse innehåller en del diskutabla påståenden. Förf. vill sålunda gärna ha med den 15-årige underlöjtnanten vid artilleriet Cronstedt på Sprengtportens expedition till Stockholm sommaren 1772 (s. 3), ehuru det framgår av den källa förf. använt (Klercks förteckning KB Ep. k. 6: 1), att Cronstedt icke deltog i expeditionen. Förf. vill även gärna tro, att Cronstedt i sin ungdom fått en gedigen artilleriutbildning (s. 12 ff.), medan den examen han avlade 1772 i själva verket var en elementär s. k. bössmästeriexamen, avsedd för subalternofficerare. Någon s. k. generalexamen för befordran till kaptenegrad avlade Cronstedt aldrig, och hans bristande kunnighet i artilleriets användning framstod i skarp dager under belägringen av Sveaborg 1808 (jfr emellertid förf. s. 14, 444). Fartygsartilleri kände Cronstedt däremot till. Vad släktredogörelsen beträffar (s. 9—12, 13), har förf. underlåtit att kontakta Wasastjerna, Åttartavlor, och följt enbart Elgenstierna, vilket gör, att man ställer sig tveksam inför en del data i förteckningen. Förf. vill göra gällande, att Cronstedt hade påbrå från dugligt och energiskt folk på både fädernet och mödernet (s. 12), vilket man gärna medger, vad 1600-talet

beträffar. Om släktleden närmast Cronstedt kan däremot lika bra motsatsen hävdas, med undantag möjligen för farfadern, fortifikationsgeneralen Gabriel Cronstedt.

Cronstedt blev 1773 fänrik vid arméns flotta och befordrades 1777 till kapten. Han befann sig då sedan juli 1776 i utländsk tjänst, bl. a. som midshipman på den engelska fregatten *Perseus* med den senare så berömda captain Georg Elphinstone som fartygschef. Cronstedts insatser i kriget mot de nordamerikanska kolonisterna blevo emellertid föga märkliga och han fick ej vara med om någon drabbning av nämnvärda mått. I april 1779 var han åter på Sveaborg. Efter hemkomsten tjänstgjorde han som fartygschef på en konvojexpedition och från 1781 som adjutant hos generalamiral af Trolle för att 1782 få ledningen av en mindre konvojexpedition till Medelhavet. Fram till kriget 1788—1790 verkade Cronstedt sedan i olika befattningar vid skärgårdsflottan och från 1787 i Karlskrona. Någon klar bild av Cronstedts arbete i Karlskrona som överamiral C. A. Ehrensvärds medhjälpare i provseglingskommittén av 1786 ger förf. icke.

Vad skärgårdsflottans operationer under kriget 1788—1790 beträffar, är förf:s framställning påfallande osjälvständig. Stycke- och meningsvis avskriver förf. sålunda med små variationer i ord och uttryck Nikula, Skärgårdsflottan, och Munthe, Svenska sjö- hjältar, oftast utan att ens nödtorftigt hänvisa till dessa författare. Se t. ex. s. 16, 59, 67, 84 f., 93 f., 96, 120 f., 132, 134. På s. 16 följer förf. sålunda Nikula (a. a. s. 80, 88, 91, 96, 107), men hänvisar (not 41) till en obetydlig notis, också den av allt att döma byggd på Nikula, av C. F. Palmstierna i en otryckt 6-sidig katalog av rent arkivtekniskt innehåll från 1936 på Krigsarkivet, Stockholm, vari Palmstierna uppräknar en del arkivalier och föreslår deras flyttning till Flottans arkiv. Katalogen står f. ö. ej att finna under den av förf. angivna beteckningen (katalogens rubrik), utan återfinnes som P. M. angående diverse handlingar. Detta kompilerande menings- och bitvis av andra författares arbeten utan nödiga källhänvisningar är typiskt också för andra delar av avhandlingen och röjer, liksom obenägenheten att redovisa författare och publikationer, som tidigare begagnat eller avtryckt det av förf. använda källmaterialet, en egendomlig vetenskaplig metod.

Vid utrustningen av örlogsflottan för 1788 års kampanj synes Cronstedt såsom medlem av utredningskommittén i Karlskrona ha låtit sin ekonomiska läggning påverka sig till att snåla med anslagen, så att flottan löpte ut utan tillfredsställande utrustning, t. ex. vad ammunitionsförrådet beträffar. Förf. vill h. o. h. befria Cronstedt från allt ansvar härför, men bortresoneras kan knappast, att Cronstedt som t. f. överadjutant hos Carl August Ehrensvärd sedan 31 maj 1788 hade det största inflytandet i denna

sak, och att utrustningen borde ha hunnit kompletteras på de viktigaste punkterna, innan den första eskadern gick till sjöss den 9 juni (förf. s. 86: 7 juni). Mot bakgrunden av vad som sedan hände flottan vid Hogland den 17 juli verkar kommissionens av Cronstedt signerade rapport till konungen av sistnämnda datum, om den »märkeliga besparing» kommissionen tillskyndat K. M:t och kronan som ironi eller, kanske riktigare, som ett uttryck för en-fald.

Cronstedt kom att verka på denna post i Karlskrona och Stockholm till mars 1789. Framställningen i detta avsnitt av förhållandet hösten 1788 mellan officerskåren vid arméns flotta och Anjalaförbundet (s. 89 f.) visar, att förf. ej behärskar litteraturen på området. I april 1789 återfinna vi Cronstedt som flaggkapten hos sin vän och gynnare Ehrensvärd, som utsetts till befälhavare över skärgårdsflottan för 1789 års operationer. En del misstag göras här rörande flottans avseglingstider och positioner (s. 93 f., 98). Förf. bestrider (s. 104), att ammunitionsbrist överhuvudtaget uppkom under första slaget vid Svensksund den 24 aug., och vänder sig här orättvist mot Munthe, som ju hävdad samma ståndpunkt (VII: 4, s. 136). Frågan om ansvaret för den oförsänkta farleden mellan Tiutinen och Koiransaari lämnas öppen (s. 104 ff.). Denna försummelse blev som bekant ödesdiger för svenskar-na. På grund av bristfällig rekognoscering ansågs sundet omöjligt att passera, en försummelse, som närmast måste anses falla Cronstedt som flaggkapten till last.

Under detta slag inträffade som bekant den egendomliga situationen, att såväl överbefälhavaren som hans stabschef mitt under brinnande strid lämnade flottan i sticket för att låta ro sig i land. Förf. har ej kunnat ge någon tillfredsställande förklaring till detta fenomen (s. 108 f.). Hans påstående (s. 109), att varje person med kraftiga röstresurser kunnat leda flottans reträtt från fartygs-däcket, måste betecknas som fullkomligt verklighetsfrämmande. I den kanon- och gevärseld, som fortfor ännu kl. 19.30, då Ehrensvärd begav sig »en krokväg» till konungen »för att ej bli tagen» (Warburg, K. A. Ehrensvärd s. 273), hade detta varit tämligen omöjligt på de avstånd det här var fråga om. Förf. avvisar i detta sammanhang kritiken mot Cronstedt för att ha följt Ehrensvärd och säger, att han haft »att helt rätta sig efter överamiralens vilja» (s. 110). Men vilken var den? Det hade varit önskvärt, att förf. här närmare motiverat sin ståndpunkt.

Efter slaget avlägsnades såväl Ehrensvärd som Cronstedt från sina poster inom skärgårdsflottan. Cronstedt fick uppdraget att bygga kanonslupar och jollar i Pommern. Förf. kommer med nya detaljer rörande detta arbete och den cronstedtska eskaderns segling från Pommern till Svensksund sommaren 1790. Skildring-

en av blockaden vid Viborgska viken (s. 120 f.) följer slaviskt Nikula (a. a. s. 290—295). Redogörelsen för Cronstedts uppmarsch till Pitkäpaasi samt försöken att undsätta de blockerade svenska flottorna bringar emellertid en hel del nytt. Någon reda i styrkeförhållandena under andra slaget vid Svensksund den 9 juli 1790 har förf. emellertid ej lyckats åstadkomma (s. 134). Något nämnvärt nytt bringar redogörelsen för slaget icke. Cronstedt tillträdde sin befattning som flaggkapten så sent, nämligen natten mellan 8 och 9 juli, eller (enligt Ehrenström, Hist. anteckningar I, s. 283 f.) den 9 juli om morgonen, att han icke varit i tillfälle att påverka planläggningen av slaget. Under detta kan enligt Unger (Skrifter utg. av Sjöhist. sällskapet 6) Cronstedt knappast ha spelat någon avgörande eller ens betydelsefull roll. Härom förenar sig förf. Däremot vill han tillskriva Cronstedt en viss betydelse som stöd för konungen, då denne fattade sitt avgörande beslut att stanna och upptaga striden (s. 144). Cronstedt var ju den ende, som vid krigsrådet den 8 juli röstade för strid. Häremot kan man invända, att konungen enligt Munthe (VII: 6, s. 170) skulle ha fattat detta beslut redan den 4 juli under färden från Aspö till Svensksund. Varifrån Munthe har denna uppgift är obekant, men den bekräftas av att konungen den 5 juli indelade flottan i de 4 brigader, som sedan genomförde striden. Den 6 juli meddelade konungen general Meijerfeldt vid ett besök i dennes högkvarter i Högfors sitt beslut att antaga batalj. Detta var viktigt, enär en reträtt av skärgårdsflottan till Svartholm betytt, att armén fått draga sig tillbaka till Lovisa eller Helsingfors, något som konungen av politiska och strategiska skäl skarpt motsatte sig. Krigskonseljen var av allt att döma av formell natur, ett diskussionstillfälle av den typ, som konungen ofta lät anordna under detta krig, och icke avsett att påverka hans vilja.

I avsnittet Sjöministern behandlar förf. Cronstedt vid konungens rådsbord efter kriget, sedan han i okt. 1790 utnämns till statssekreterare för sjöärendena. Som sjöminister till hösten 1792 ådagalade Cronstedt stor duglighet på det administrativa området, medan flottornas utveckling däremot försumrades, närmast beroende på penningbrist. Kyllig och förbehållsam visar sig Cronstedt under denna tid som »den kalle och klare expeditionsmannen, ett effektivt och böjligt instrument för konungens vilja.» Detta avsnitt i Odelbergs avhandling ger mest. Cronstedts ställning förändrades emellertid efter konungens död och i okt. 1792 befann han sig på Sveaborg som chef för finska eskadern av arméns flotta. För övrigt undgick Cronstedt helt den förföljelse, som under Reuterholms regim drabbade gustavianerna, detta främst på grund av den »tillknäppthet» och »medfödda köld», som gjorde honom neutral i tidens konflikter. Cronstedts ekonomi hade stadigt

förbättrats under sjöministertiden och 1793 etablerade han sig för första gången som godsägare på Hertonas utanför Helsingfors.

Efter Gustav IV Adolfs trontillträde 1796 grydde en ny storhetstid för Cronstedt. I juni 1797 utnämndes han till generaladjutant för flottorna, en post på vilken han kvarstod till 1801, utan att på grund av penningnöden kunna genomföra sitt program för örlogsflottans utveckling. Arméns flotta synes ej ha intresserat honom och för denna betydde Cronstedts regim en tillbakagång. Under denna tid frodades nepotismen i hög grad inom flottan, i det att Cronstedt strävade att placera släkt och anförvanter på de ledande posterna. Den försvarskommitté, som 1799 tillsattes med bl. a. Cronstedt som ledamot, utträttade ingenting.

Om de från 1797 inträffade oroligheterna med England, konvojaffären 1798, den väpnade neutraliteten, mötet i Hälsingborg och slaget på Köpenhamns redd år 1801, under vilka sistnämnda tilldragelser Cronstedt fungerade som förbindelseman mellan svenska och danska regeringen, berättar förf. utförligt med anlåtande av delvis nya källor.

Cronstedts ställning i Köpenhamn blev småningom allt obehagligare, emedan danskarna betraktade den uteblivna svenska hjälpen som förräderi. Den 9 april fick Cronstedt order att infinna sig i Karlskrona för att övertaga posten som befälhavande amiral efter Wachtmeister, som entledigats för orderbrott. Under dessa hotfulla dagar utvecklade Cronstedt en betydande kraft, då det gällde att sätta Karlskronas hamn i försvarsstånd. Den 13 nov. beslöt emellertid konungen att entlediga Cronstedt från hans befattning med regeringsärendena och flottans centraladministration. Detta meddelades Cronstedt först den 3 dec., då han med några dagars frist beordrades som kommandant till Sveaborg och chef för finska eskadern. Förflyttningen hade officiellt karaktären av förtroendeuppdrag. Får man tro Lagerbielke, berodde Cronstedts »förvisning» på missnöje från konungens sida med hans verksamhet i Köpenhamn, som konungen ansåg ha ådagalagt sympatier för engelsmännen, och med Cronstedts kyliga egoism och utpräglade vinningslystnad, som konungen ej kunde fördraga. Cronstedt påstods t. o. m. ha tagit mutor av engelsmännen. Hans och konungens motsatta åsikter i fråga om 1797 års flottprogram och i den omkring år 1801 aktuella uniformsfrågan anser förf. ha bidragit till Cronstedts förflyttning, som enligt förf. icke behöver betraktas som onåd. För Cronstedt själv kom det bryska avlägsnandet dock som en chock.

I avsnittet om Cronstedt som kommandant på Sveaborg är den bibliografiska översikten av Sveaborgslitteraturen förtjänstfull i flera avseenden. Bland arbeten som saknas här märkas främst Hornborgs och Lehtonens, om vilka förf. ej tycks ha haft

en aning, eftersom han tillskriver Osmonsalo (Suomen valloitus 1808) förtjänsten av att ha reviderat de äldre föreställningarna angående förhistorien till det ryska anfallet (s. 357), något som Osmonsalo själv aldrig påstått sig ha gjort. Förf. slutar efter att ha citerat M. G. Schybergson (1896) sin översikt av företrädarna med att mästra dessa »skribenter», »som under ymnigt citerande av anatemastroferna i Runebergs Sveaborg söker utleta allt som kan synas vara till nackdel för Cronstedt». Till dessa »skribenter» räknar förf. tydligen forskare som M. G. Schybergson, Danielson-Kalmari, E. Hornborg, Sam. Clason, C. M. Schybergson, Osmonsalo, Juva och Nikula. I motsats till dessa, säger förf., vill han nalkas problemet som ett krigspsykologiskt problem och tror sig om att på detta sätt kunna »nå andra resultat» (s. 358 f.). Som läromästare citeras generallöjtnanten Casimir Ehrnrooth, vars skrivelser på 1890-talet i Finsk Militär Tidskrift dock närmast torde böra betraktas som ett temperamentsfullt uttryck för hans förståelsefulla inställning till de med ryssarna samarbetande undfallenhetsmännen eller promulganterna i den då aktuella kampen mot det passiva motståndets män i Finland. Hans åsikter vederlades redan av samtiden på ett till synes fullt övertygande sätt. I detta sammanhang förtjänar nämnas, att de anonyma författare, som i FMT bemötte Ehrnrooths teorier och vars signaturer förf. ej kunnat dechifrera, voro överstelöjtnanterna G. A. Gripenberg (signaturen **) och M. T. Alftan (A). Den förres utredning om kruttillgången på Sveaborg och den senares om det militärpsykologiska sammanhanget kring kapitulationen utgöra tungt vägande inlägg i diskussionen. Man har överhuvudtaget svårt att finna, att förf. lyckats komma fram med några synpunkter, varken psykologiska eller andra, som icke skulle ha beaktats av föregångarna. Vad fångvården på Sveaborg beträffar, har förf. ej observerat Virtansens arbete Suomen vankeinhoito 1808—1831, som delvis motsäger hans påståenden om Cronstedt som en framgångsrik och human socialvårdare på Sveaborg.

I redogörelsen för krigsplaneringen har förf. glömt bort G. M. Sprengtporten, vars projekt ju låg till grund för den ryska krigsplanen (s. 367), som sattes i verket genom invasionen den 21 och ej, som förf. påstår, den 28 febr. 1808 (s. 363). Betecknande för författarens oförsiktighet vid begagnandet av det ryskspråkiga källmaterialet är citatet på s. 373 ur Hagelströms av Ordin (Pokenie Finljandij II, s. 100 ff.) återgivna redogörelse för sin mission till finska armén i början av mars 1808. Referatet rad 21—22 är delvis och citatet rad 22—25 helt felaktigt. Den korrekta översättningen finnes hos Generalstaben (a. a. III: 1, s. 50 ff.). Det av förf. i onödan återgivna ryskspråkiga uttrycket är rent nonsens och bör vara korolevskija kreatury (de kungliga kreaturen), åsyftande

Klingspor och Löwenhielm, som bundna till händer och fötter skulle sändas till Sverige för att underrätta hovet om arméns tilltänkta kapitulation. — Rörande det första mötet mellan Suchtelen och Cronstedt den 23 mars utanför Sveaborg föreligger en uppgift från ryskt håll (Michailovski-Danilevski, Kriget i Finland, s. 18), som styrker Wadenstjernas och Focks relationer, enligt vilka Cronstedt redan nu uttalat sin önskan att sluta stillestånd på två månader. Detta betydelsefulla vittnesmål synes förf. ej ha observerat (s. 386). Du Rietz' redogörelse hänför sig till de ryska påtryckningsmetoderna i allmänhet, och icke till Suchtelens första möte med Cronstedt, som förf. vill göra gällande (s. 384. Jfr Michailovski-Danilevski, a. a. s. 20 och Generalstabens, a. a. II: 1 s. 318 f.). Vad problemet om tidpunkten för den första krigskonseljen beträffar (s. 387) anför Danielson-Kalmari (s. 180) just Hauswolffs journalanteckning som källa för tidpunkten, men ej, som förf. påstår, Fock eller Wadenstjerna. Förf. citerar på s. 389 Buxhövdens brev till kejsaren 31/3 och läser 50-pundiga mörsare pro 5-pudiga sådana (pud=rysk handelsvikt=16,38 kg). Förf:s redogörelse för förhandlingarnas gång är f. ö. synnerligen oklar och rörig. Underhandlingarna den 21 och 23 mars samt 2 april blandas sålunda ihop (s. 392—394, 397). Ett förvånande felslut är, att förf. förlägger den avgörande krigskonseljen om kapitulationen till den 3 april, ehuru det sedan gammalt är känt, att krigskonseljen visserligen började den 3 april, men att huvuddiskussionen fördes och avgörandet träffades den 4 april. Protokollet upplästes den 6 april och dagteknades till den 3, vilket tydligen vilselett förf. Att detta »protokoll» är bristfälligt och falskt har förf. icke framhållit med tillräcklig skärpa.

Förf. påstår vidare (s. 396), att Danielson-Kalmari trott att kejsarens P. M. av 5/4 1808 vore ett verk av Araktschejeff. Av Danielson-Kalmaris framställning (a. a. s. 213) framgår emellertid fullt klart, att han anser, att Araktschejeff uttalar sig å kejsarens vägnar. Att Danielson-Kalmari haft tillgång till de Furuhjelmiska avskrifterna framgår flerstädes av hans arbete (bl. a. s. 17, noten).

På s. 418 hänvisar förf. i not 53 till Anthoni, Svenska opinioner och händelserna i Finland 1808—1809. Något stöd för förf.:s påstående, att de ämbetsmän och officerare, som avlagt trohetsed till kejsaren, med likgiltighet åsågo krigets gång, ger Anthoni emellertid ej. Närmast skildrar Anthoni den rikssvenska opinionen såsom vilseledd ifråga om de finländska ämbetsmännens hållning.

Någon klarhet i motiven till Cronstedts förräderi förmår förf. icke giva. Hans slutsats, att Cronstedt var förrädare i juridisk, men icke i moralisk bemärkelse, verkar icke övertygande (s. 370). De envisa ryktena om att Cronstedt låtit muta sig tillbaka-

visas bestämt. Opinionsstämningen kring kapitulationen redovisas utförligt. Förf. förbigår dock i sin behandling av defeatismen i Finland Hornborgs utmärkta utredning i Finlands hävder (III, s. 428 ff., 456 f.), liksom han ej observerat samme författares artikel Motståndsandan i Finland år 1808 (Hufvudstadsbladet 12.3.1950) eller hans tidigaste arbete på detta område Finska kriget 1808—1809 (tr. 1908). Man lägger märke till att Cronstedt av samtida iakttagare skildras som falsk och hämndlysten (Zibet), en karl med lömsk uppsyn, som aldrig kunde se någon ärligt i ögonen (Möllersvärd). Att göra Cronstedt till kommandant på »det dyrbara Sveaborg» betraktas av sistnämnda iakttagare som ett av Gustav Adolfs stora misstag, enär Cronstedt var »en man vilken han personligen förolämpat och som han borde veta hata sig». Att Cronstedt under belägringen varit föremål för stark psykologisk påtryckning både från ryskt håll och från förrädare inom fästningen, för förespeglingar om katastrof i fall av motstånd, men trygghet och ekonomiskt soulagemang i fall av underkastelse, är tydligt. För en man av Cronstedts utpräglat ekonomiska läggning måste frestelsen att tillvinna sig full trygghet under ryskt hägn framom att gå en osäker framtid till mötes i ett besegrat, stympat och ruinerat Sverige ha varit oemotståndlig, låt vara, att priset var Sveaborg. Det borde så noggrant som möjligt ha undersökts, huruvida Cronstedt redan före konventionens ingående vanns med löften om ekonomiska fördelar utöver den, som garanterades i konventionsakten, nämligen att ryssarna förbundo sig att betala Cronstedts fästningsskulder. Mycket talar för att så var fallet, bl. a. Cronstedts egendomliga beteende vid parlamenteringen den 2 april, då han från sin tidigare, utifrån sett relativt fast avvisande hållning gentemot de ryska förslagen hastigt gick över till den motsatta ståndpunkten för att därefter konsekvent bearbeta fästningens garnison tills konventionen var sluten, på villkor som Cronstedt måste ha insett betydde kapitulation. Det synes, som om han redan före den 2 april haft sin plan klar. Härpå tyder kejsarens yttrande till Caulaincourt den 4 april. Även Du Rietz' vittnesmål om Cronstedts försök att tubba honom genom hänvisningar till de i fästningen redan tidigt kringspridda ryska proklamationerna om bibehållna och eventuellt utökade löner och förmåner för officerarna i fall av kapitulation, pekar i samma riktning. Den omständigheten, att Cronstedts pension och gottgörelsen för den förlorade andelen i dykeribolaget reglerades samtidigt med fästningsskulden i dec. 1808 motsäger icke heller antagandet, att samtliga dessa förmåner utverkats vid ungefär samma tidpunkt, d. v. s. före konventionen. Skulle så vara fallet, måste Cronstedt i själva verket betraktas som köpt, ty någon skillnad mellan utfästelser av detta slag och rena mutor kan knappast sä-

gas existera. Genom dessa transaktioner vann Cronstedt i varje fall en tryggad ekonomisk ställning innan kriget ännu ändats i det nederlag han alltid väntat och trott på.

Huru som helst, ruelsen över det träffade valet synes ha drabbat honom tungt. Själva dagen för kapitulationen synes Cronstedt enligt af Forselles' av L. G. v. Bonsdorff anförda vittnesmål ha varit nära psykisk kollaps, och den närmaste tiden efteråt skall han enligt samtida observationer ha verkat »fånig» (Harthin, Schenbom).

I sina försök att klargöra orsakerna till Cronstedts beteende diskuterar förf. bl. a. kruttillgången, som i Cronstedts motivering för konventionens ingående spelar en avgörande roll. Detta problem är icke slutligt löst, men förf. finner, att v. Döbelns (1811) och G. A. Gripenbergs resonemang (FMT 1897), att krutmängden bör beräknas på 150 (Döbeln), alternativt 90 (Gripenberg) pjäser och icke på hela antalet pjäser till valls (734) är riktigast. Krutförrådet hade således bort räcka till mitten av juni. Någon självständig undersökning av detta viktiga problem presterar förf. icke (s. 443 ff.).

Det förtjänar framhållas, att fästningen icke lidit någon skada av det proforma bombardemang, som pågick 28 mars—1 april, och som enligt ryskt vittnesmål närmast åsyftade att ge Cronstedt en chans att giva sig med äran i behåll. Omkring 1.565 projektiler kastades sammanlagt under hela belägringen in i fästningen. Detta gör c:a 224 projektiler per dygn eller ungefär 9—10 projektiler per timme, om man räknar med 7 dygns bombardemang, d. v. s. tar med det första bombardemanget 19—20 mars (Michailovski-Danilevski, a. a. s. 20 räknar med 12 dagar). Ehuru artillerielden givetvis koncentrerades till vissa timmar om dygnet, är detta påfallande litet, och kan närmast jämföras med vad man i vår tid kallar för störningseld. Man jämföre härmed Sveaborgs bombardemang 1855, då enligt Borodkin (Kriget vid Finlands kuster, 1854—1855, s. 177) fästningen på 45 timmar överöstes med 18,500—22,000 projektiler av alla kalibrar, eller närmare 1 miljon kg järn, utan att den allierade flottan förmådde demolera fästningens batterier eller åstadkomma större skador på vallar, proviant- och ammunitionsförråd. Fästningen befann sig då i mycket sämre skick än 1808, men bestod överlägset eldprovet. Denna jämförelse försummar förf. att göra.

Förf. följer till slut Cronstedt till Petersburg, där han, utsatt för förakt från både ryskt och svenskt håll, länge fick antichambrrera för att utfå sina penningar. Som rysk statspensionär framlevde han sedan resten av sina dagar i Finland som en isolerad, föraktad och hatad man, varmt hängiven sin familj och rastlöst verksam som parkanläggare och trädgårdskonstnär. År 1813 hade

han återköpt Hertonäs och lät i stället för det anspråkslösa, rödmålade trähuset bygga ett ståtligt stenhus i nyklassisk stil, en symbol, om man så vill, för Cronstedts förmåga »att glömma sin ära och komma ihåg sitt ekipage och sin egendom» (Armfelt).

Som slutomdöme om Odelbergs avhandling kan uttalas, att bearbetningen av de använda källorna uppvisar i hög grad betänkliga svagheter. Detta gäller icke minst avhandlingens huvuddel, *Kommendanten på Sveaborg*. Cronstedts i och för sig obetydliga person har fått skarpare konturer, men vill man ha en tillförlitlig bild av händelserna på Sveaborg år 1808, saknar man varje tillräcklig ledning i här föreliggande avhandling.

E. L. Birck.